

Негослав Јованчевић

КАКО ЈЕ СЕЛО ЈАБУЧЈЕ КОД КРАГУЈЕВЦА ДАРИВАНО МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ¹

Првом повељом коју издаје након добијања деспотске титуле (август 1402) и последњом за живота мајке – кнегиње Милице, Стефан Лазаревић поклања у баштину село Јабучје великосхимници Јевпраксији (деспотици Јелени, монахињи Јефимији, удовици деспота Угљеше) уз одобрење да га она може приложити „ради своје душе“ манастиру Хиландару. У релативно обимној литератури о овом правном документу, издатом „у години 6913, индикта тринаестог“ (у периоду од 1. септембра 1404. до 31. августа 1405) више се пажње поклањало њеним дипломатичким особеностима него чињеници да се Хиландару дарује сѣло Явльчје, оу Жюупѣ Левъч'скои, много северније од територија које су до тада стављане на располагање светогорским манастирима

Ова, за историју Шумадије значајна повеља до сада је три пута објављивана на савременом српском језику (Андрија Веселиновић, *Повеља деспота Стефана Лазаревића деспотици Евпраксији, Стари српски архив 1 /2002/, 131-142 /превод Татјана Суботин-Голубовић/; Стара српска књижевност у 24 књиге. Књига тринаеста. Списи о Косову, Београд 1993. Приредила Милица Грковић, 158-159, без завршног дела; Александар Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*. Текст, коментари, снимци, Београд 2007, 179). Овде је доносимо према Младеновићевом преводу који се много не разликује од оног који је приредила Татјана Суботин-Голубовић:*

По изричитом милосрђу и доброту Мога Владике мени слатког Христа и по неисказаној и свемилостивој Његовој пажњи којом је мени, као што је и првим светим и православним царевима такође, [дао] благодат Пресветог Духа [што] мени Он изли и постави ме за господара српске земље. Стога и ја, у Христу Богу

православни и христољубиви господар деспот Стефан и побожна и христољубива господарица и моја мајка госпођа Јевђенија и мој веома вољени брат Вук, где год се нађ[ох] у то време имао сам помоћ и потпомагање од Господа Бога и Спаса Нашега Исуса Христа и од Његове Пречисте Владичице Господарице Богородице и Приснодеве Марије.

И рече ми господарица и моја мајка [да] деспотица и госпођа Јевпраксија од мене тражи да, ради своје душе, приложи неко село дому Пречисте Богоматере, обитељи царског и великог манастира Хиландара који се налази на Светој Гори Атонској. И пошто сам упознао њену добру жељу о властитој души саветовао сам се са господарицом и мојом мајком госпођом Јевђенијом и са мојом властелом да се не занемаре њене молбе већ, штавише, да се испуне са радошћу и усрдношћу због њене велике љубави и срдчности према нама. Ја сам благонаклоно њој даровао село Јабучје у Левачкој Жупи, које је као пронију држао Младен Па-

сисан [Пасјусин] за време господара и мога родитеља Светога Кнеза. И тако сам јој даровао ово село са засеком и са међама, атарима и свим правима [како је било] за време мога господара и мога родитеља Светога Кнеза. И тако сам јој даровао та села да их она има као праву своју баштину или купљеницу, да их она приложи манастиру Пречисте Богородице Хиландарске, како смо горе рекли, да та села буду имовина царске и великог манастира Хиландара као што су то и друге метохије које су приложили свети моји господари и ктитори: и цареви, и краљеви, и господари српски.

одувек Богу угодни. И да је заједно са онима који рекоше: „Крв Његова [Христова нека падне] на нас и на нашу децу!“ Амин.

У години 6913 [=1405], индикта тринаестог.

У Христу Богу православни и христољубиви господар Срба деспот Стефан

Оригинална повеља, писана на пергаменту ширине 309 милиметара а дужине 440 милиметара, која се чува у Хиландару под бројем 75 и топографском сигнатуром А 6/10, до коректних издања Веселиновића (2002) и Младеновића (2007), неколико пута је непотпуно и са грешкама објављивана (С. Новаковић, *За-*

конски споменици српских држава средњег века, Београд 1912, 461-462; *Actes de l' Athos. V. Actes de Chilandar. Publiés par le R : P : Louis Petit et B : Korablev. V. Actes Slaves. Actes de Chilandar. Deuxième partie. Actes slaves. Publiés par B. Korablev. Византијски временник. Приложение к XIX тому. № 1, Amsterdam, 1975 /Réimpression de l' Edition St. Petersburg 1915, 555-556/; *Одабрани споменици српског народа (од XII до XV века). Прикупио и средио Александар В. Соловјев*, Београд, 1926, 190-191, бр. 103). Интересантно је да је и њу, као и још преко деведесет хиландарских аката, преписао и за објављивање почео да припрема 1894. године Љубомир Ковачевић, али је већ сложени текст изгубљен током Првог светског рата. Старији научници (К. Лирчек и С. Станојевић) сумњали су у њену оригиналност јер деспот Стефан употребљава за себе атрибут *царство ми*. „Касније је Сима Ћирковић (*Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, *Историјски часопис* 6 /1956/, 148) показао да је повеља неправедно осумњичена, пошто су деспоти у Византији и Србији могли употребљавати царски атрибут јер је деспотска титула спадала у царска достојанства“ (А. Веселиновић, *Повеља деспота Стефана Лазаревића деспотици Евпраксији*, 133).¹*

Особена дипломатичка карактеристика акта којим се Јабучје

И молим онога кога после нас Бог одреди да влада: или мога брата, или сина, или унука, или неког од наших рођака, ближег или даље, или, по Божијем допуштењу, неког од нама туђих – ово више писано да не измени већ, штавише, да потврди и да остане непромењено.

Ако ли се неко усуди да уништи ово наше писано, таквог да уништи Господ Бог и Пречиста Богомати Хиландарска. И [Она], уместо да му помогне, нека му буде противница овде, у његовом земаљском животу, као и на дан страшног искушења [суда] праведног судије Бога. И да је проклет од Свих Светих који су

прилаже „дому Пречисте Богоматере, обитељи царског и великог манастира Хиландара који се налази на Светој Гори Атонској“, јесте што се у њему спајају две правне радње, што би, према средњовековном обичају, подразумевало две повеље. Специфично је, што владар, дајући село Јевпраксији због „њене велике љубави и срдачности“, као „праву баштину“ њега истовремено уступа и Хиландару. Обухваћен је и трећи правни ниво, Јабучје, као некадашња пронија властеличића Младена, постаје баштина („очевина, очинско наслеђе“) великосхимнице Јевпраксије. Како она, као монахиња није могла поседовати личну имо-

вину, у њено име даривање манастиру (као и њој) је извршио деспот Стефан. Можда није сувишно истаћи ово правно „ситничарење“ у давној прошлости, које се чини много озбиљније и оправданије него данашње позивање на „владавину права“.

Аренга (увод у исправу који садржи општу теолошку, филозофску, правну или моралну мисао) овог акта иста је као у Деспотовој повељи Дубровчанима од 2. децембра 1405, издатој „у славном граду Борчу“, а наслања се на раније, које су издавали цар Душан, цар Урош, краљ Вукашин и деспот Угљеша. Што се тиче Деспотовог потписа, он је идентичан са интитулацијом (идентификација личности која издаје документ) и само је титули *православни и христољубиви господар деспот Стефан* додата реч *Србљемъ*.

Из претходног текста ове серије (*Историјске прилике на територији данашње Шумадијске епархије у доба владавине деспота Стефана Лазаревића*), објављеном у *Каленићу* 4 /2016/ (*Сребрница Рудничка у доба деспота Стефана Лазаревића*) види се да наука, и поред детаљне анализе, не може потпуно сигурно убицрати средњовековне топониме, тако да још остаје дилема да ли је црква Светог Николе у Сребрници, коју војвода Никола са супругом Видославом 1395. године прилаже светогорском манастиру Светог Пантелејмона, данашња црква у Рамаћи код Страгара или манастир Велуће код Трстеника. Још више је непознаница када се одређује географски положај насеља из турских пописних дефтера. Међутим, када је у питању *село Вѣльчѣ оу Жолѣтѣ Левѣчѣскои* из прве повеље коју издаје српски Деспот, сви испитивачи овог акта сигурни су да је у питању крагујевачко Јабучје и да је оно у средњем веку припадало жупи Левчу, која се мање-више поклапала са облашћу која се и данас тако назива, што ће и показати наводи који следе. Да је ово подручје постало централно у српској држави после Косовске битке доказују и репрезентативни левачки манастири (Каленић, Жупањевац), као и Љубостиња и Велуће у непосредној близини, па је разумљиво што Стефан Лазаревић блиској сарадници монахињи Јевпраксији (познатијој као Јефимија) „због њене велике љубави и срдачности према нама [Лазаревићима]“ дарује, ради уступања Хиландару, село у важној државној области.

Тумачећи топографске податке из наше повеље, А. Веселиновић, у првом критичком издању, за село Јабучје каже: „То је село које постоји и данас. Налази се 6 км источно од Крагујевца (Топографска карта Војно-географског института, размера 1:100 000,

Секција Крагујевац, Београд 1967). Услед ширења града, данас је ово село постало предграђе. Налази се на Јабучковачкој реци, левој притоци Лепенице, а не Осаонице, како је погрешно мислио Ђ. Симоновић (Ђ. Симоновић, *Левач*, Београд 1983, карта, стр. 60).“ Исти аутор, одредницу *оу Жолѣтѣ Левѣчѣскои* идентификује на следећи начин: „Она се, уз Лепеницу, Белицу и Лугомир, помиње у области између Западне и Велике Мораве, коју је Стефан Немања припојио Србији после смрти Манојла I. Захваљујући податку из ове повеље, по коме Јабучје припада Левчу (раније је припадало Белици), може се закључити да је у XIV и почетком XV века жупа Левач на северу проширена на рачун Горње Лепенице, а нарочито Белице која се сужава на ток истоимене реке.“

„О постојању појединих средњовековних насеља у тој жупи [Левчу] сазнајемо из даровних повеља, као када је реч о селу Јабучју, које је деспот Стефан даровао деспотици Евпраксији (монахињи Јефимији), удовици Угљеше Мрњавчевића, 1404-1405. године. У средњем веку Жичкој епархији припадала је и жупа Лугомир, која се данас налази на простору Левча, у горњем току реке Лугомир, у народу познате као Жупањевацка река“ (Душан Рашковић, Гордана Тошић, *Прилог познавању касноантичких и средњовековних утврђења у околини Каленића*, у: Научни скуп *Манастир Каленић*. У сусрет шестој стогодишњици, Каленић 5-6. октобара 2008. године, Београд-Крагујевац, 2009, 77).

Границе Левча постају још прецизније када се топоними из доба пре пада под Турке упореде са топографијом коју препознају турски пописи: „Простирање Левачке жупе ка Борачкој власти на западу јесно је омеђено доњим током реке Грузе за шта непосредну потврду налазимо у дефтерима за Смедеревски санџак из 1476. и 1523. године, где се прво наводе грузанска села у Островичкој а потом и у Рудничкој нахији. Села *Витановци* (Витановац код Чукојевца), Петропоље, Кнић и Топоница припадају Островици-Руднику док су села *Гривац* (*Гривица*) и Доња Врбава

у Лепеници. Овде је ток реке Груже недвосмислено дефинисао међу у горњем току између Борча (Островице-Рудника) и Левча. У западном, горњем току реке Лепенице, сигурно је да је цео ток Грошничке реке, као притоке Лепенице од Црног врха и Грота до ушћа, био у Лепеничкој жупи. Од велике је важности даровница деспота Стефана Лазаревића којом уступа село Јабучје монахињи Јефимији да га, за спас своје душе, поклони манастиру Хиландару 1405. године. Из тог документа сазнајемо да се под Левчом сматрало подручје веома близу, готово на јужној периферији данашњег града Крагујевца, на десној обали Лепенице.

Северна међа Левча додатно је потврђена навођењем у турским пописима напуштеног села Доброводица, убицираног на крајњем североистоку данашег Левча, код лепеничког села Градац. Још једна повела деспота Стефана из 1411. године дарује у Левчу село Бџдина и село Церница са свим међама и правима тих села, данашња подјужорска села Бачина и Церница, што доказује да је јужни део Јухора сматран Левчом“ (Владан Здравковић, *Утврђени властеоски стан у Жупањевицу, у: Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402.* Тематски зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 20. до 22. септембра 2013. године у Крушевцу, Великом Шиљеговцу и Варварину, Крушевац 2014, 351).

Шта у данашњем правном поретку значи чињеница да је део савременог Крагујевца био приложен (врло валидним документом) Хиландару пре више од шест столећа, не може се коментарисати у овој врсти рада. Али, сигурно је да би ваљало да ова даровница буде познатија него до сада, како у Цркви, држави, граду Крагујевцу, у самом манастиру Хиландару, тако и међу житељима самог Јабучја. Вероватно постоји могућност видљивијег обележавања, него што је повела која се чува у хиландарском архиву и која се понекад коментарише у уско стручним круговима.

напомене:

¹ Рад је настао као део пројекта *Историјске прилике на територији данашње Шумадијске епархије у доба владавине деспота Стефана Лазаревића* који финансира Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама Министарства правде.

² „Као деспот (царство ми = τῆ βασιλεία μου) Стефан почиње издавати повеле самостално, док се мајка, монахиња Јевгенија, и брат Вук само узгред и формално спомињу. Тако је деспот Стефан даровао у лето 1405. године (6913, индикт 13) деспотици кира Јевпраксији, испуњавајући њену жељу, село Јабучје у жупи Левач са засеоком, са целом територијом и свим правима, како би га она даровала Хиландару. Премда је Јабучје Хиландар добио у потпуно поседовање, што значи да су сви порези убирани у корист светогорског манастира, због тешких прилика у којима се земља налазила, житељима села није било лако да одговоре свим пореским обавезама, а ни да сакупљени новац и намирнице доставе манастиру. Изгледа да је и због тога Хиландар, попут већине светогорских манастира, оскудевао у новцу. Поред уобичајених трошкова, монасима је новац био потребан за оправку разрушених и изградњу нових заштитних објеката, као и за издржавање манастирских болница чији је капацитет, нарочито у XIV веку, порастао“ (Мирјана Живојиновић, *Подаци Повела деспота Стефана Лазаревића о Светој Гори. Пример Хиландара, у: Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић, АНУ РС, Бања Лука 2015, 98.*)

Горан Мићић, протонамесник

ЧОВЕЧЕ НЕ ТУГУЈ

Човече не тугуј, Богу се моли
Да не посустанеш у овом трену
Када црне мисли на тебе крену
Ти се у своје срце претвори

Тада ћеш чути шапате тихе
Тајанствени глас који те теши
Загледај се у икону Њену
У Њен мио лик који се смеши

Знај добро пријатељу и брате
Да помоћ Њена људима треба
Власт је пролазна од ње бежи
Зато је и Она тако поштена

Богородица је мајка свима нама
У Њену помоћ ти се уздај
Под Њеним плаштом умиј сузе
Јер је у Њеним рукама Христос Стена

Богородица са Христом, иконописац Владимир Кидишевић

